

УДК 36:376-056.36:364-53(045)

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.14>

Виноградова О. В.

ІНТЕГРОВАНІ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ГРОМАДІ

Здійснено аналіз поняття “інтегровані соціальні послуги” як напрям соціалізації дітей з інвалідністю в громаді. Проаналізовано проблеми інтеграції та соціалізації дітей з порушеннями здоров'я. Обґрунтовано модель інтегрованих соціальних послуг у системі сучасної соціальної роботи з дітьми з інвалідністю. Представлено комплекс інтегрованих соціальних послуг, спрямованих на соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами.

Теоретичну та методологічну основу статті становлять роботи вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені питанням організації соціальної роботи з дітьми з інвалідністю шляхом надання інтегрованих соціальних послуг. Визначено основні функції соціалізації дітей з інвалідністю в умовах громади. Розкрито сутнісні характеристики інтегрованих соціальних послуг для дітей з інвалідністю, що мають на меті впровадження сучасних державних стандартів надання соціальних послуг. Розглянуто ефективні заходи із соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, спрямовані на запобігання соціальній ізоляції, набуття навичок соціальної активності в подальшому житті, формування позитивного соціального статусу, соціальної адаптації й інтеграції в суспільство.

Важливим аспектом здійснення соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в громаді вважаємо проведення масштабних інформаційно-просвітницьких заходів, які передбачають розробку та подальше впровадження комплексу заходів.

Незважаючи на численні наукові розробки в галузі дослідження напрямів соціалізації дітей з інвалідністю у громаді шляхом надання інтегрованих соціальних послуг, існує багато питань, які потребують подальшого опрацювання. У зв'язку з цим аналіз інтегрованих соціальних послуг дітям з інвалідністю в аспекті їх соціалізації в суспільство нині є актуальним і релевантним.

Ключові слова: інтегровані послуги, інтегровані соціальні послуги, діти з інвалідністю, соціалізація дітей, соціальна реабілітація.

На сучасному етапі розвитку України склалася несприятлива соціально-економічна ситуація, в умовах якої діти з інвалідністю та члени їхніх родин щодня стикаються з великою кількістю проблем різного характеру, які необхідно долати за допомогою фахівців, держави, суспільства та громади. Це психологічні й педагогічні проблеми, матеріальні складнощі, фізичні та духовні бар'єри, проблеми негативного ставлення з боку оточення.

Особливе місце посідають проблеми, пов'язані з недоступністю або обмеженим доступом дітей з інвалідністю до задоволення їхніх соціокультурних потреб, таких як організація дозвілля, отримання освітніх послуг, соціального включення в життя суспільства, залучення до культурних, духовно-моральних цінностей, підтримки здорового способу життя, гармонійного розвитку на основі інтеграції до світу мистецтва, культури, творчості тощо. Уважаємо інтегровані соціальні послуги тим напрямом, який створить усі необхідні умови для соціалізації дітей з інвалідністю в громаді.

Найглибше проблема соціалізації дітей з інвалідністю досліджена за кордоном (М. Айшервуд, І. Бшар, Ф. Вуд, Д. Вудрон, Г. Гремпп, Дж. Лауве, К. Каллен, Т. Келлер, К. Крофт, А. Майкелсен, Д. Найрі, Д. Наокайен, П. Поттс, М. Хейден, К. Хэйер).

Цікавими в межах дослідження є наукові доробки Р. Аранчак [1], А. Колупаєвої [6], Л. Байди [4], І. Брушневської [2], О. Василенко [3], Ю. Гаркуши [18], С. Іноземцевої [5], О. Красюкової-Енс, Л. Міщик [9], О. Нижник [12], О. Польовик [14], М. Чайковського [17], Ю. Чернецької [18], у яких розглядаються проблеми інтеграції та соціалізації дітей з інвалідністю.

Мають місце й тенденції активізації законодавчого врегулювання цього питання [9].

Серед проблем просування соціальних послуг вчені відзначають [11] недосконалість і нерозвиненість загалом системи надання інтегрованих соціальних послуг дітям/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі через інвалідність дитини, а також через незавершеність загалом процесу запровадження цілісної системи інтегрованих соціальних послуг у громадах [8], отже, вимагають подальших досліджень і напрацювань у цьому напрямі.

Мета статті – обґрунтувати інтегровані соціальні послуги як напрям соціалізації дітей з інвалідністю в громаді та розкрити суть цього напрямку.

Для досягнення мети використані загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення. Пошук інформації здійснювався в таких електронних базах, як Google Scholar, українських і зарубіжних веб-сайтах, присвячених теоретичним і методичним розробкам інтегрованих соціальних послуг у системі соціальної роботи як напрямку соціалізації дітей з інвалідністю в громаді.

Актуальним питанням надання соціальних послуг дітям з інвалідністю є потреба в організації інтегрованого соціального простору. Значна кількість дітей з порушеннями здоров'я в Україні перебуває вдома або в закладі інституційного виховання, що не дає їм змоги в повному обсязі отримувати належну освіту, набувати необхідні соціальні навички для подальшої інтеграції в суспільстві.

Упровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громади є важливою частиною процесу надання допомоги в установах соціальної спрямованості та сприяє соціалізації дітей з інвалідністю шляхом поліпшення загального доступу до послуг. Соціалізація дітей з інвалідністю є системою заходів, які спрямовані на усунення обмежень життєдіяльності або на якомога повну їх компенсацію, але за умови розв'язання як особистих проблем дитини, так й інших агентів соціального впливу.

На думку М. Мушкевич, мета соціалізації полягає у відновленні соціального статусу дітей з інвалідністю, їх адаптації та інтеграції в соціумі, досягненні ними оптимальної незалежності [10].

Характеристику моделі інтегрованих соціальних послуг і її відмінності від інших моделей організації соціальної роботи в територіальних громадах надає Г. Слозанська, виокремлюючи як її ознаки “надання соціальних послуг за місцем проживання клієнта за принципом “єдиного вікна” [16, с. 133].

Інтегровані соціальні послуги як напрям соціалізації дітей з інвалідністю передбачають комплексний підхід, використання методу кейс-менеджменту та спрямовані на збільшення кількості, різноманітності та якості соціальних послуг для цієї категорії дітей. Інтегровані соціальні послуги спрямовані на представництво інтересів, соціальну профілактику, соціальну підтримку, консультування з питань правової та соціальної допомоги, розвиток навичок самообслуговування, забезпечення технічними засобами [13].

У містах і районах уже існує певна практика відкриття при центрах соціального обслуговування населення (центрах соціальних служб) відділень/інтегрованих центрів денного перебування для дітей з тяжкими формами інвалідності, які, відповідно до Закону України “Про реабілітацію осіб з інвалідністю” та Державної типової програми реабілітації осіб з інвалідністю, можуть надавати такі види інтегрованих соціальних послуг:

- фізичні, які спрямовані на відновлення, покращення, стабілізацію, координацію рухових дій, поліпшення самообслуговування, адаптацію особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю в суспільному житті;
- психологічні (психолого-педагогічні), які передбачають психологічну й педагогічну психокорекцію якостей і функцій особи з інвалідністю, її мотивації до життєдіяльності та праці, профілактику негативних психічних станів, навчання прийомів і методів психологічної саморегуляції, корекцію розвитку;
- професійні (трудова), а саме сприяння в професійному навчанні й адаптації, працевлаштуванні та психологічній підтримці в процесі професійної адаптації;
- соціальні, які включають соціально-побутову адаптацію і соціально-середовищну орієнтацію;
- фізкультурно-спортивні – фізкультурно-спортивна підготовка та адаптація, організація й проведення фізкультурно-оздоровчих і спортивних занять.

Для успішної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами важливо систематично та послідовно використовувати наявні інноваційні технології соціальної роботи, які індивідуальні за своїм змістом і дають змогу досягти позитивних результатів.

Однією з найбільш затребуваних та актуальних послуг соціалізації дітей з інвалідністю є їх інтегроване навчання й отримання освіти [15].

Спектр освітніх технологій і методик, які застосовуються на практиці під час надання інтегрованих послуг, досить широкий: навчання за методикою Марії Монтесорі; вальфдорська педагогіка; ігрове, інтерактивне, діалогове навчання; проектна технологія; організація дистанційного, колективного, групового або індивідуального навчання; інтегральна технологія.

Комплексний підхід до навчання дітей цієї категорії за участю фахівців, батьків, з використанням інтеграційного середовища дає змогу більш повно розкрити свій потенціал, придбати необхідні знання й соціальні навички, успішно включитися в середовище звичайних однолітків, отримати рівні стартові можливості й підготуватися до самостійного життя в майбутньому. Варто констатувати, що цьому напрямку приділено увагу в концепції розвитку освіти [7].

З метою запобігання дискримінації щодо дітей з інвалідністю в громадах сьогодні проводяться різноманітні інформаційно-просвітницькі заходи, інклюзивні фестивалі, які сприяють популяризації соціально-орієнтовного підходу до осіб з інвалідністю, захисту їхніх прав, формуванню толерантного ставлення до них як до рівних членів суспільства, інтегруванню осіб цієї категорії в життя громади, а також побудові конструктивного діалогу між суб'єктами соціальної роботи в громаді тощо.

Для цього використовується інформаційний інструментарій державних і муніципальних органів, освітніх організацій, інтернет-ресурсів, ресурс батьківських груп, органів громад, волонтерів і благодійних організацій.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо стверджувати, що інтегровані соціальні послуги як напрям соціалізації дітей з інвалідністю в громаді дають змогу створити інтегрований безпечний простір завдяки поєднанню високоякісних, доступних, гнучких, інтегрованих і ретельно скоординованих мультидисциплінарних послуг, особливо в умовах децентралізації. Попри впровадження інтегрованого підходу, в системі соціальної роботи дотепер не вирішені проблеми: розроблення програм, спрямованих на поліпшення охоплення соціальними послугами, підвищення їх ефективності й економічності. Ці зміни мають бути засновані на розумній практиці, відповідати культурному й іншим локальним контекстам і пройти коригування після апробації в громадах.

Використана література:

1. Аранчак Р. С., Василенко О. М. Інклюзивна освіта як одна з умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2013. № 2 (8). С. 128–132.
2. Брушневська І. Закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 1. С. 70–75.
3. Василенко О. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський національний університет ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2010. 20 с.
4. Інвалідність та суспільство : навчальний посібник / Л. Байда, О. Красюкова-Енс, В. Азін та ін. ; за заг. ред. Л. Байди, О. Красюкової-Енс. Київ : Київський університет, 2011. 188 с.
5. Іноземцева С. В. Організація соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами в середніх навчальних закладах України (друга половина XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2009. 21 с.
6. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ : Наук. світ, 2010. 260 с.
7. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed> (дата звернення: 11.02.2021).
8. Кучер Г. М. Соціальна робота з вразливими категоріями населення в умовах територіальної громади : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Умань, 2019. 301 с.
9. Мішик Л. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2012_5/12mliupn.pdf (дата звернення: 11.02.2021).
10. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. Основи психотерапії / за ред. М. І. Мушкевич. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 420 с.
11. Про затвердження методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту : Наказ Міністерства соціальної політики України від 25.02.2019 № 282. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/deinst/metod/282.pdf> (дата звернення: 11.02.2021).
12. Нижник О. Допомога дітям з особливими потребами: Психолог. Київ : Главник, 2004. 324 с.
13. Оцінка існуючих моделей та практик соціальної роботи та соціальних послуг на рівні громади. *Аналітичні матеріали в рамках реалізації проекту "Розробка концепції та функціонально-структурної моделі інтегрованої системи соціального захисту в Україні в контексті реформи децентралізації влади"*. Київ : Компанія Oxford Policy Management (Великобританія) та Партнерство "Кожній дитині" (Україна), жовтень 2017. 84 с.
14. Польовик О. В. Проблеми життєдіяльності дітей з особливими потребами в сучасному суспільстві. *Сучасна теорія і практика соціальної роботи* : збірник наукових праць / голов. ред. : М. Є. Чайковський. Хмельницький : ХІСТ Ун-ту "Україна", 2010. С. 99.
15. Ребенок. Раннее выявление отклонений в развитии речи и их преодоление / под ред. Ю. Ф. Гаркуши. Москва : Академия, 2003. 230 с.
16. Слезанська Г. І. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.05. Тернопіль, 2019. 687 с.
17. Чайковський М. Є. Інтеграція та інклюзія молоді з особливими потребами: соціально-педагогічна складова. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2015. № 10. С. 69–73.
18. Чернецька Ю. І. Соціально-педагогічні умови адаптації старших підлітків у загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Луганський національний університет ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2008. 20 с.

References:

1. Aranchak R.S., Vasylenko O.M. (2013) Inkluzivna osvita yak odna z umov sotsialnoi adaptatsii ditei z osoblyvymy potrebamy [Inclusive education as one of the conditions for social adaptation of children with special needs]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina»*. № 2 (8). S. 128–132 [in Ukrainian].
2. Brushnevska I. (2016) Zakonomirnosti rozvytku ditei doskilnoho viku z porushenniamy movlennia [Patterns of development of preschool children with speech disorders]. *Pedahohichni chasopys Volyni*. № 1. S. 70–75.
3. Vasylenko O. (2010) Sotsialno-pedahohichni umovy adaptatsii molodshykh shkoliariv z osoblyvymy potrebamy do navchannia v zahalnoosvitnii shkoli [Socio-pedagogical conditions of adaptation of junior schoolchildren with special needs to study in secondary school] : avtoref. dys. ... kand. pед. nauk : 13.00.05 / Luhanskyi natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka. Luhansk. 20 s. [in Ukrainian].
4. Invalidnist ta suspilstvo [Disability and society] : navch. posib. / L. Baida, O. Krasiukova-Ens, V. Azin ta in. (2011) ; za zah. red. L. Baidy, O. Krasiukovoi-Ens. Kyiv. : Kyivskyi universytet. 188 s. [in Ukrainian].
5. Inozemtseva S.V. (2009) Orhanizatsiia sotsialno-pedahohichnoi roboty z pidlitkami z osoblyvymy potrebamy v serednikh navchalnykh zakladakh Ukrainy (druha polovyna XX stolittia) [Organization of social and pedagogical work with adolescents with special needs in secondary schools of Ukraine (second half of the XX century)] : avtoref. dys. ... kand. pед. nauk : 13.00.01. Kharkiv: KhNPU im. H.S. Skovorody. 21 s. [in Ukrainian].
6. Kolupaieva A.A., Savchuk L.O. (2010) Dity z osoblyvymy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia [Children with special needs and the organization of their education]. Kyiv. : Nauk. svit. 260 s. [in Ukrainian].
7. Kontseptsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed>.
8. Kucher H.M. (2019) Sotsialna robota z vrazlyvymy katehoriiami naseleennia v umovakh terytorialnoi hromady [Social work with vulnerable categories of the population in the territorial community] : dys. ... kand. pед. nauk : 13.00.05. Uman. 301 s. [in Ukrainian].
9. Mishchuk L. Inkluzivna osvita yak umova sotsializatsii ditei-invalidiv u protsesi navchannia [Inclusive education as a condition for the socialization of children with disabilities in the learning process]. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2012_5/12mliupn.pdf (data zvernennia: 11.02.2021).

10. Mushkevych M.I., Chaharna S.Ye. (2017) *Osnovy psykhoterapii* [Fundamentals of psychotherapy] / za red. M. I. Mushkevych. Luts'k : Vezha-Druk. 420 s. [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia metodychnykh rekomendatsii shchodo vprovadzhennia intehrovanoi systemy sotsialnoho zakhystu : Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 25.02.2019 r. № 282. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/deinst/metod/282.pdf>.
12. Nyzhnyk O. (2004) *Dopomoha ditiam z osoblyvymy potrebamy* [Help for children with special needs]: Psykholoh. Kyiv : Hlavnyk. 324 s. [in Ukrainian]
13. Otsinka isnuuichykh modelei ta praktyk sotsialnoi roboty ta sotsialnykh posluh na rivni hromady [Assessment of existing models and practices of social work and social services at the community level] / Analitychni materialy v ramkakh realizatsii proektu "Rozrobka kontseptsii ta funktsionalno-strukturnoi modeli intehrovanoi systemy sotsialnoho zakhystu v Ukraini v konteksti reformy detsentralizatsii vlady". Kyiv. : Kompaniia Oxford Policy Management (Velykobrytaniia) ta Partnerstvo "Kozhnyi dytyni" (Ukraina), zhovten 2017. 84 s. [in Ukrainian].
14. Polovyyk O.V. (2010) *Problemy zhyttiediialnosti ditei z osoblyvymy potrebamy v suchasnomu suspilstvi* [Problems of life of children with special needs in modern society]. *Suchasna teoriia i praktyka sotsialnoi roboty* : zb. nauk. pr. [holov.red. : M. Ye. Chaikovskyyi] / Khmelnytskyi: KhIST Un-tu «Ukraina». S. 99 [in Ukrainian].
15. Rebenok. Ranne vsiavlennye otklonyeni v razvytyi rechy y ykh preodolene [The child. Early detection of abnormalities in speech development and their overcoming] / pod red. Yu. F. Harkushy. Moskva : Akademyia, 2003. 230 s. [in Russian].
16. Slozanska H.I. (2019) *Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv do roboty u terytorialnykh hromadakh* [Theory and practice of professional training of future social workers to work in local communities] : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.05. Ternopil. 687 s. [in Ukrainian].
17. Chaikovskyyi M.Ye. (2015) *Intehratsiia ta inkluziia molodi z osoblyvymy potrebamy: sotsialno-pedahohichna skladova* [Integration and inclusion of young people with special needs: socio-pedagogical component]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina»*. № 10. S. 69–73 [in Ukrainian].
18. Chernetska Yu.I. (2008) *Sotsialno-pedahohichni umovy adaptatsii starshykh pidlitkiv u zahalnoosvitnykh sanatornykh shkolkakh-internatakh* [Socio-pedagogical conditions of adaptation of senior teenagers in general sanatorium boarding schools]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.05 / Luhanskyi natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka. Luhansk. 20 s. [in Ukrainian].

Vynohradova O. V. Integrated social services as a direction of socialization of children with disabilities in the community

The article analyzes the concept of "integrated social services" as a direction of socialization of children with disabilities in the community. The problems of integration and socialization of children with health disorders are analyzed. The model of integrated social services in the system of modern social work with children with disabilities is substantiated. A set of integrated social services aimed at the socialization of children with special educational needs is presented.

The theoretical and methodological basis of the article are the works of domestic and foreign scientists on the organization of social work with children with disabilities through the provision of integrated social services. The main functions of socialization of children with disabilities in the community are identified. The essential characteristics of integrated social services for children with disabilities, aimed at implementing modern state standards of social services, are revealed. Effective measures for social rehabilitation of children with disabilities aimed at preventing social isolation, acquiring skills of social activity in later life, the formation of a positive social status, social adaptation and integration into society are considered.

We consider an important aspect of social work with children with disabilities in the community to conduct large-scale information and educational activities, which involve the development and further implementation of a set of activities.

Despite numerous scientific developments in the field of research in the areas of socialization of children with disabilities in the community through the provision of integrated social services, there are many issues that need further study. In this regard, the analysis of integrated social services for children with disabilities in terms of their socialization in society is currently relevant and relevant.

Key words: *integrated services, integrated social services, children with disabilities, socialization of children, social rehabilitation.*